

Michal Flegl

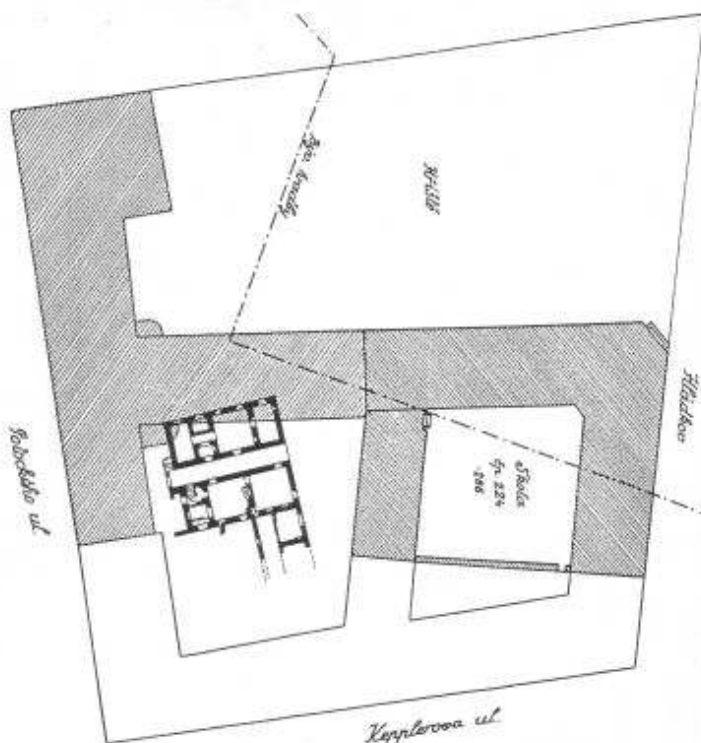
## Tycho Brahe a osud Kurzova letohrádku na Hradčanech



Blíží se 400. výročí úmrtí dánského astronoma Tycha Braha († 24. října 1601 v Praze) vyvolává zájem odborné veřejnosti o jeho hrobku v Týnském chrámu na Starém městě pražském. Dánské úřady dokonce požádaly o exhumaci ostatků a umožnění jejich zkoumání moderními vědeckými metodami. Půjde již o druhou exhumaci, když první se uskutečnila roku 1901 v souvislosti s třístým výročím slavného učenice. Tehdy byl poprvé prozkoumán jeho hrob, ostatky uloženy do nové cínové rakve na stejném místě a současně opraven mramorový epitaf (dodnes označený dánskou vlaječkou). Právě tehdy, na počátku 20. století, byl při této příležitosti učiněn objev - zjištěno dosud neznámé místo Brahova pražského pobytu i jeho úmrtí.

Jak se k tomu dospělo? Z Brahova životopisu (1546-1601) víme, že proslulý astronom a astrolog, který po 20 let pracoval na observatoři na dánském ostrově Hven, byl pozván roku 1599 k působení na císařském dvoře Rudolfa II. Pozvání do Čech přijal a po krátkém pobytu v Benátkách n. Jizerou přijel do Prahy. Záhadou zůstávalo, kde v Praze žil, konal astronomická pozorování se svým spolupracovníkem Janem Kellerem a kde také zemřel.

Jasno do této záležitosti vnesl pozoruhodný objev z roku 1900, tedy rok před Brahovým jubileem. V místech areálu dnešní budovy Gymnázia Jana Keplera (čp. 118-IV, dříve Škola Hany Benešové) v Praze-Hradčanech, byly totiž již na počátku 20. století zjištěny zbytky renesančního letohrádku. Stalo se tak zásluhou městského radního a amatérského historika Václava Brože, pozdějšího náměstka pražského primátora. Ten si v roce 1900 při likvidaci části barokního opevnění Hradčan povšiml zbytků zdi budovy pod náspem hradní zdi, které dal fotograficky zdokumentovat, než byly opět zasypány. Tento nález se stal znovu aktuálním o rok později v souvislosti se zmiňovaným výročím Tycha Braha. V. Brož nalezl v bohatém archivu Strahovského kláštera několik dosud nepovšimnutých dokumentů, které přispěly k objasnění Brahova pražského pobytu. Přesvědčivě doložil, že Tycho Brahe žil a pracoval v letohrádku říšského místokancléře Jakuba Kurze (Curtia) ze Senftenavy na pražských Hradčanech. Ten získal rozsáhlé pozemky táhnoucí se až k potoku Brusnici a k pozemkům kláštera kapucínů. Na nich, mezi Strahovským klášterem a areálem pozdějšího Černínského paláce, dal postavit letohrádek. Stavba byla dokončena asi v roce 1590. Kurz před svou náhlou smrtí roku 1594 jednal s Tychem Brahem, který uvažoval o přijetí pozvání na Rudolfův dvůr, a nabídl mu za obydlí svůj dům na Hradčanech. Zaslal mu dokonce plány letohrádku s tím, že podle jeho přání provede stavební změny, budou-li nutné. Tycho Brahe přišel do Prahy v červnu 1599. Tehdy byl již Kurz mrtev a rozsáhlý majetek koupil od vdovy Anny císař Rudolf II. (za 10 tisíc tolarů). Tycho Brahe pak užíval části Kurzova areálu (nepochybně letohrádek) od 25. února 1601 a spolu s Janem Keplerem zde konal hvězdářská pozorování až do své smrti, tedy několik měsíců.



*Obr. vlevo: Situační plán Kurzova letohrádku a okolí, včetně polohy bývalých barokních hradeb a nových školních budov (čp. 224 v severní a čp. 118 v jižní části areálu). Potockého ulice, jižně od areálu, je dnešní ulice Parléřova.*

Po roce 1608 patřil Kurzův dům i se zahradou a s dalšími pozemky různým šlechtickým majitelům. Zanikl kolem roku 1650, když se v těchto místech začaly stavět mohutné, dodnes ze značné části zachované hradčanské fortifikace. Tenkrát byly poborěny části prvního patra, pokud přečnívaly hradební násyp navršený na hradební zdi. Ostatek byl zasypán a tak v podstatě zachován. K novému odkrytí zbytků Kurzova letohrádku došlo v průběhu druhého pololetí roku 1902, v souvislosti se zmíněným Brahovým výročím. Části budov, zjištěné roku 1900 a pak znovu zasypané, byly z iniciativy V. Brože opět odhaleny, a to ve větším rozsahu, poté zaměřeny a fotograficky zdokumentovány. Konfrontací písemných pramenů včetně plánu zdejšího prostoru z první poloviny 17. století s odhalenými

pozůstatky renesančního letohrádku V. Brož přesvědčivě prokázal, že se jedná o Kurzův dům. Nebyla však odkryta celá budova, nýbrž jen některé části, a sondy byly nakonec opět zasypany. Dozor nad výzkumem vedle V. Brože prováděl konzervátor Jan Herain a architekt Rudolf Kříženecký. Výsledky průzkumu Václav Brož popsal v základní studii v roce 1907 (viz bibliografickou poznámku). Mohl konstatovat dobrou zachovalost odkrytého zdiva renesančního letohrádku, včetně barevné sgrafitové výzdoby průčelí a řady architektonických článků.

K novému odkrytí přízemí a sklepů Kurzova letohrádku došlo v roce 1931, když se na zdejší pozemku začínalo se stavbou nové školní budovy podle projektu architektů Mečislava Petrů a Karla Beneše. Iniciátorem výzkumné akce byl Rudolf Hlubinka, referent Památkového sboru hl. m. Prahy ve spolupráci s doc. Karlem Gutthem, dr. Václavem Wágnerem, arch. Františkem Kavalírem a dalšími. Práce prováděl stavitel Václav Suk z Dejvic. Památkový objekt byl fotograficky zdokumentován asi stovkou fotografií a zaměřen ing. G. Varvažovským. Na rozdíl od roku 1902 byl tentokrát odkryt objekt celý. Výsledky výzkumu publikoval R. Hlubinka s fotografickou a plánovou dokumentací (viz bibliografickou poznámku). Hlubinka současně rozpoznal některé stavební změny oproti původnímu stavu, o nichž usoudil, že byly pravděpodobně provedeny na přání Tycha Braha, podle uvedené Kurzovy nabídky. Dále konstatoval značné zhoršení stavu zdiva letohrádku oproti Brožově zprávě z roku 1902. Záměrem Památkového sboru hl. m. Prahy bylo zajištění zbytků zdiva na školním dvoře betonovou deskou tak, „aby tak zůstaly zachovány pro budoucnost jako vzácná památka historická i umělecká, spojená se jmény zakladatelů moderní astronomie“ (Hlubinka, 134). Byl schválen návrh na betonový strop ve výši původních přízemních kleneb s chodbou kolem celých zbytků památky, z níž by byla dobře viditelná všechna čtyři průčelí budovy. Vzhledem ke špatné finanční situaci Pražské obce byla výstavba betonové desky odložena o rok, takže přes zimu 1931-1932 mělo památku kryt provizorní dřevěné přístřeší, opatřené pokrývačskou lepenkou.

Finanční těžkosti pokračovaly i v následujících letech, takže betonová deska nikdy zbudována nebyla. Dřevěné provizorium muselo vydržet až do roku 1960, tedy 29 let! Ovšem v jakém stavu! Střechy přístřešku se časem propadly a zbytky zdí tak byly vydány napospas působení povětrnostních vlivů. Autor těchto řádků jako student střední školy, v jejímž dvoře či spíše zahrádce památka stála, sledoval v průběhu padesátých let rychle se zhoršující stav přístřešku. Koncem padesátých let, už jako posluchač historie a zpravodaj památkové péče, se z vlastní iniciativy pokoušel o zjednaní nápravy, leč bezúspěšně. Při pokusu o detailnější prohlídku památky ho přes souhlas laskavého ředitele školy Josefa Černého zřejmě politicky mocnější školník soudruh Zouhar vykázal z objektu. O alespoň částečnou záchranu zbytků letohrádku se v roce 1960 pokusil ing. Adolf Janoušek, tehdy asi pětáosmdesátiletý. V té době hrozilo, že škola v místě zahrádky postaví polytechnický pavilon, což by znamenalo definitivní zkázu památky. Naštěstí k výstavbě pavilonu nakonec nedošlo. Ing. A. Janoušek provedl průzkum zbytků a musel konstatovat neobyčejně výrazné (leč pochopitelné) zhoršení stavu zdiva oproti roku 1931. Tehdejší doba však nebyla příznivá ochraně památek tohoto typu. Dokonce byla zpochybňováno, zda se jedná skutečně o místo působení Tycho Braha. Domnívám se, že bezdůvodně, protože zjištění V. Brože a posléze i R. Hlubinky nemohu než považovat za přesvědčivá. Ing. A. Janoušek, nesporně zkušený stavební odborník, leč v oboru historie nepřilíš poučený, se bohužel k tomuto zpochybnění přidal. Pro ilustraci k tehdejšímu stavu památkové péče uvádím, že A. Janoušek své závěry a návrhy na řešení situace zbytků renesančního letohrádku zahajuje - jako metodickým východiskem - názory tehdejšího prezidenta ČSSR Antonína Novotného na ochranu památek, publikovanými v Rudém právu. Přesto A. Janoušek navrhl zachování torza letohrádku, a to následujícím způsobem: vrchní části starého zdiva měly být utěsněny případným injektováním pod tlakem a zabezpečeny proti vnikání vody „vrstvou vhodně připravené malty, nikoliv pouze hlazenou (gletovanou) cementovou omítkou“ (viz Janoušek, bibliografická poznámka, s. 58). Zdivo pak mělo být zasypano propustným materiálem a na trávníku měl být výrazně vyznačen půdorys objektu.

Autor těchto řádků sledoval postup prací a byl i v osobním kontaktu s ing. A. Janouškem. Původní Janouškovy návrhy nebyly realizovány. Zbytky letohrádku byly zasypany obyčejnou zeminou, nikoliv sykým propustným materiálem. Rovněž k vyznačení půdorysu objektu nedošlo. V roce 2003 jsem musel konstatovat, že „v trávníku zahrady školy jen velmi poučený návštěvník může (při dobré vůli) zaznamenat převelice skrovné kontury vnějšího půdorysu objektu“ (Flegl, viz bibliografická poznámka, s. 115). Bohužel hned v následujících letech devastace areálu pokračovala. Dnes na zahrádce stojí budova školní jídelny. Před její stavbou byly provedeny, zcela neodborně, sondy v terénu. Shodou okolností jsem se k nim dostal a tak jsem měl možnost vidět pod úrovní terénu zbytky zdiva letohrádku. Šlo o holé stěny již bez omítky, o pozůstatcích sgrafit ani nemluvě. Nová stavba je naštěstí jen lehká, přízemní, takže snad příliš neporušila spodnější vrstvy. I tak ovšem znamená další devastaci části objektu. Pod povrchem zahrádky gymnázia tak zůstávají stále skrovnější pozůstatky Kurzova letohrádku.

Památku Tycha Braha a Jana Keplera připomíná pamětní deska u vchodu do školy z Parlétovy ulice, zřízená zde v roce 1946. Zahrádka se zbytky letohrádku se rozkládá mezi školní budovou a sousoším obou astronomů od Josefa Vajceho z roku 1984.

#### Bibliografická poznámka

- Václav Brož, O domě říšského místokancléře Jakuba Kurze ze Senftenavy na Hradčanech a o zřízení při něm hvězdárně Tycho Braha. Sborník příspěvků k dějinám král. hl. města Prahy, 1907, s. 61-91
- Rudolf Hlubinka - Úmrtní dům Tycho Braha. Zprávy památkového sboru hl. města Prahy, 1931, s. 131-147
- Adolf Janoušek - O zachování zbytků tzv. domu Tycho Braha. Ochrana památek, 1960, s. 52-58
- Michal Flegl - Tycho Brahe a Kurzův letohrádek na Hradčanech. Muzejní a vlastivědná práce - Časopis Společnosti přátel starožitností, 2004, s. 113-115